

Bu makaleye atıfta bulunmak için/To cite this article:

YAYLALI, Y. (2019). Hâcû-yi Kirmânî'nin Bahar Temalı Bir Gazelinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (Özel Sayı) , 2193-2202.

Hâcû-yi Kirmânî'nin Bahar Temalı Bir Gazelinin İncelenmesi

Yasemin YAYLALI (*)

Öz: Fars edebiyatının önemli şairlerinden olan Hâcû-yi Kirmânî 689/1290 yılında Kirmân'da doğmuştur. Burada eğitimini tamamladıktan sonra Şirâz, Kâzerûn, Azerbaycan, Bağdat, Mısır, Suriye ve Filistin'e gitmiştir. Güçlü bir şair olan Hâcû, birçok kaside yazmasına karşın asıl başarısını gazelde göstermiştir. Gazellerinde Sa'dî'den etkilenmekle birlikte kendi üslubunu da ortaya koymuştur. Hâcû incelenen gazelinde yeryüzünü kaplayan kış mevsiminin kardan örtüsünün kalkmasının yani kışın son bulmasının ardından bahçenin sultanı kırmızı gülün kendini gösterdiği, menekşelerin açtığı, lâlelerin her yanı kırmızıya boyadığı, çimenlerin yeşerdiği ve bülbüllerin ötmeye başladığı bahar mevsiminin başlamasını tasvir etmiştir. Çalışmada Hâcû-yi Kirmânî'nin Divân'ında yer alan baharın gelişinin ve getirdiği güzelliklerin işlendiği söz konusu gazeli Farsçadan Türkçeye çevrilmiş; her beyit anlam yönünden ve edebi sanatlar bakımından açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hâcû-yi Kirmânî, gazel, gül, nergis, lâle.

Analysis of a of a Khwaju Kermani's Spring-themed Ghazel

Abstract: Khwaju Kermani, one of the important poets of Persian literature, was born in Kerman in 689/1290. After completing his education, he went to Shiraz, Kaazoun, Azerbaijan, Baghdad, Egypt, Syria and Palestine. Khwaju, a powerful poet, wrote many odes, but his real success was shown in ghazels. In his ghazels, he was influenced by Saadi but also revealed his own style. In the examined ghazel, Khwaju covered the earth in the winter after the removal of the snow cover of the winter season, the sultan of the garden revealed red rose, violets opened, painted all over red tulips and green grass and bulbul began to spring. In this study, the ghazel in which Khwaju Kermani's Divan and the beauties of spring and what it brought were touched upon was translated from Persian to Turkish; each couplet is explained in terms of meaning and figures of speech.

Keywords: Khwaju Kermani, ghazel, rose, narcissus, tulipa.

Makale Geliş Tarihi: 13.07.2019

Makale Kabul Tarihi: 20.10.2019

I.Giriş

Fars edebiyatının büyük şairlerinden olan Kemâlüddîn Ebu'l-Atâ Mahmûd b. Alî b. Mahmûd Mürşidî-yi Kirmânî (Safâ, 1366 hş: III, 888) 689/1290 yılında Kirmân'da doğmuştur (Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş: 5). Asıl ismi Mahmud olup şiirlerinde "Hâcû" mahlasını kullanmıştır. Nahlbend-i şuarâ, Hallâku'l-meânî, Melikü'l-fudalâ lakapları, Mürşidî ve Kirmânî nisbeleriyle anılmıştır (Tokmak, 1996: XIV, 520).

*) Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü (e-posta: yasemin_yaylali@hotmail.com) ORCID ID. orcid.org/0000-0002-6904-1471.

Hâcû Kirmân'da tahsilini bitirdikten sonra seyahatlere çıkmıştır (Devletsâh, 1382 hş: 249). Şîrâz'da bir müddet kalmış sonra Kâzerûn'a geçmiştir; 718-737 (1318- 1336) yılları arasında Irak-ı Arab, Huzistan, Azerbaycan, Bağdat, Mısır, Suriye ve Filistin'i gezmiştir (Safâ, 1366 hş: III, 889). Yaşamını yazdığı şîirlerden aldığı caizelerle sürdüren Hâcû, 738/739 (1337/1338) yılında Kirmân'a dönmüş; hayatının son dönemlerini Kirmân ve Şîrâz'da geçirmiş ve Şîrâz'da ölmüştür (Hâcû-yi Kirmânî, 1374 hş: 11).

Hâcû en çok büyük başarı gösterdiği gazelde Sa'dî'nin; kasidelerinde Senâî, Hakânî, Zâhir-i Fâryâbî ve Cemâleddîn-i İsfahânî'nin ve mesnevilerinde de Firdevsî ve Nizârî'nin etkisi altında kalmakla birlikte kendine has üslubunu da korumuştur (Tokmak, 1996: XIV, 521).

Hâcû'nun kaside, gazel, kıta, terciibend, terkihibend ve rubaileri içeren "Sanâiyu'l-kemâl" ve "Bedâiyu'l-cemâl" isimli iki bölümden oluşan 9000 beyitlik divanı yanında hamsesini oluşturan *Hüma vü Hümayun* ve *Gül ü Nevruz* adlı âşıkane mesnevileri; *Ravzatü'l-envâr*, *Kemâlnâme* ve *Gevhernâme* isimli tasavvufi ve ahlaki mesnevileri bulunmaktadır (Safâ, 1366 hş: III, 889). Ayrıca *Sâmnâme* ve *Mefâtihu'l-kulûb* adlı manzum eserleri ile *Risaletü'l-bâdiye*, *Risale-i Seb'u'l-mesânî* ve *Münâzara-i Şems ü Sehâb* adlı mensur eserleri vardır (Tokmak, 1996: XIV, 521).

Hâcû, incelenen gazelinde teşbih, kinaye ve tenâsüb gibi edebi sanatlardan bolca yararlanmıştı. Teşbih bir şeyi bir şeye benzetme; tenâsüb sözde aynı tür, benzerlik ve mülâzemet gibi mana açısından birbiriyle uygun kelimeleri bir arada getirmektir. Kinaye ise uzak ve yakın anlamı olan bir sözün, zihinden uzak anlamı kastedilecek şekilde kapalı söylenmesidir (Değirmençay, 2014: 95, 138,161).

Hâcû'nun söz konusu gazeli muzari bahrinde on beş beyitten oluşmakta; gazelde kışın son bulmasının ardından baharın gelişi ve baharda tabiatta meydana gelen değişimler teşbih ve kinayelerle tasvir edilmektedir. Tabiatın bir nevi öldüğü ve her şeyin beyaz örtüyle kaplandığı kış mevsiminin sona ermesiyle birlikte toprakta bir kıpırdanma başlamıştır. Bu dirilme ve canlanmanın öncüsü güzelliği ve ihtişamıyla bahçenin sultanı, baharın müjdecisi olarak görülen kırmızı gül olmuştur. Baharla birlikte akan suların beslediği kırmızı gül bir haremi andıran dar ve kapalı guncasından dışarı çıkmış yani açmıştır. Her yerde yeşeren çimenlikler Allah'ın kalemiyle boyanmış yeşil renkli bir sulu boya tablosu gibi bakamı hayrete düşürmektedir. Bu hayranlık kışla birlikte kuruyan, solan ve çıplaklaşan toprağın üzerindeki çiçekleri, yeşillikleri ve ağaçları yeniden diriltten Allah'ın yoktan var etme yani yaratma kudretindedir.

Güllerin açtığını gören bülbüllerin güle olan aşklarını dile getirmek için güzel ve yanık sesleriyle ötüşleri her yeri kaplamış; âb-ı hayat misali canlılara hayat veren gürül gürül akışıyla akan sular tüm bitkileri beslemiş ve İrem bağı gibi bahçe güzelliğiyle ve

canlılığıyla göz kamaştırmıştır. Saba rüzgârı esişiyle güzellerin kıvrım kıvrım saçlarına benzeyen menekşeleri, göz misali küstahça bakan nergis çiçeklerini ve kan gibi kırmızı lâleleri açtırmıştır. Servi ağaçları özgürce uzun yeşil boylarıyla salınmış, onların yanında dil misali süsenler açmış ve çimenler bahçenin etrafını asker gibi sarmıştır. Tüm bu güzelliğiyle bir işret meclisini andıran bahçede kırmızı lâleler kadeh misali yerlerini almıştır.

Birinci beytin ilk mısraında “Yokluk perdesinin ardından” terkihiyle ölüm ve yokluk olarak nitelenen kış mevsiminin son bulması; “Gül sultanının bostanının alanına bayrak diktiği zaman” ile de bahçede güllerin açması yani bahar mevsiminin gelmesi anlatılmak istenmiştir.

سلطان گل (Gül sultanı) tamlamasında bahçenin ve çiçeklerin şahı olarak görülen kırmızı gül sultana benzetilmiştir (Gerâmî, 1389 hş: 281).

علم زدن (Bayrak dikmek): Aşikâr olmaktan kinayedir (Enverî, 1390 hş: II, 1113).

سلطان گل بساحت بستان زند علم	وقت است کز وراى سراپرده عدم
------------------------------	-----------------------------

Yokluk perdesinin ardından

Gül sultanının bostanının alanına bayrak diktiği zaman (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

İkinci beyitte baharın gelişiyile örtülü ve kapalı şekli bakımından bir geline teşbih edilen goncanın köklerini besleyen suyla dışını saran yeşil kısmın açılarak tıpkı bir hareme benzeyen tomurcuğundan çıkması yani açılıp gül haline gelmesi tasvir edilmiştir. Henüz açmamış gonca kapalı şekli itibariyle hareme teşbih edilmiştir.

غونچه (Gonca gelini) tamlamasında gonca kapalı ve bâkir olduğu için geline teşbih edilmiştir (Pala, 2002: 179).

دریا (Deryâ): Büyük su birikintisi, deniz anlamı yanında göl, geniş yer ve ırmak anlamlarına da gelir (Enverî, 1390 hş: I, 588).

Goncanın dışını saran yeşil kısım rengi ve şekliyle yeşil sarığa benzetilmiştir (Yaylalı, 2018: 75).

Goncanın açılarak gül olabilmesi için suya ihtiyacı vardır. O yüzden de gül su kenarında bulunur ve hürrem oluşu da bundandır (Pala, 2002: 182).

هر دم عروس غنچه برون آید از حرم	دریا فکنده ذیل بغلتاق فستقی
---------------------------------	-----------------------------

Gonca gelini haremden çıktığı her an

Irmak fıstık rengi sarığını aşağı çeker (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Üçüncü beyitte Kazâ nakkaşının kalemi terkibiyle İlahi yaratıcının yaratma kudretine dikkat çekilmiş ve bunun insanı hayrete düşürecek derecede harikulade ve eşsiz oluşu anlatılmak istenmiştir. Kışın beyaz örtüsünün kalkmasının ardından bahçedeki çorak toprağın üzerinde adeta boyanmışçasına çimenlerin yeşermesinin insanda uyandırdığı hayranlık duygusu ifade edilmiştir.

نقشبند قضا (Kazâ nakkaşı): İlahi yaratıcı, Allah (Afîfî, 1372 hş: III, 2520).

Çimenlikten resim yapmaktan kasıt İlahi yaratıcı tarafından çimenlerin yeşermesidir.

کز سبزه بر صحیفه بستان زند رقم	از کلک نقشبند قضا در تحیرم
--------------------------------	----------------------------

Kazâ nakkaşının kaleminden hayretteyim,

Ki bostan sahasının üzerine çimenlikten resim yapar (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Dördüncü beyitte Allah'ın yoktan var ettiği her şeyin büyüyüp geliştiğine ve güzelleştiğine yani bir önceki beyitte vurgulanan Allah'ın yaratma kudretine değinilmiştir:

هر دم لطیفه‌ئی بوجود آید از عدم	آثار صنع بین که بتاتیر نامیه
---------------------------------	------------------------------

Yaratma eserlerine bak ki büyümenin etkisiyle

Her an hiçlikten bir güzellik var olur (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Beşinci beyitte baharın gelişi ve güllerin açısıyla birlikte ortaya çıkan bülbüllerin hüznü ve etkili ötüşlerinin her yeri kapladığı anlatılmıştır. Beyitte **نوا**, **ترنم**, **بلبل**, **چمن**, **چمن** kelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

Gülün âşığı olarak görülen bülbül âşıklık derdinden gecedен sehre kadar öttüğü için “seher kuşu” olarak adlandırılmıştır (Şemîsâ, 1386 hş, I: 177, 179).

گردد پر از ترنم زیر و نوای بم	صحن چمن ز زمزمه بابل سحر
-------------------------------	--------------------------

Çimenlik seher bülbülünün ötüşünden

Hüzün verici terennümle ve bam sesle dolar (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Altıncı beyitte bahar mevsimiyle bağda gürül gürül akan çeşmenin suyu her yeri ve her şeyi besleyerek can bahşetmesi bakımından ab-ı hayata benzetilmiş ve ondan daha üstün tutulmuştur. Aynı şekilde rengârenk çiçeklerle ve ağaçlarla dolu bağ da barındırdığı güzellikler bakımından İrem bahçesine benzetilmiş ve ona galip gelmiştir.

آب، چشمه، چشمه حیات، باغ، گلشن، ارم

چشمه حیات: İçenlere ölümsüzlük verdiği inanan hayat suyu (Şemîsâ, 1386 hş: I, 24).

باغ ارم/گلشن ارم: Şeddâd b. Âd tarafından cennete karşılık yaptırılan bahçelerdir. Yâhakkî, 1386 hş: 96). İslam edebiyatında İrem bahçesi “mutluluk veren, gösterişli yerleri ifade etmek için kullanılır. Bağları ve rengârenk ağaçları ile İrem bahçeleri baharı simgeler (Yıldırım, 2008: 419).

تیره شدن: üzölmek, sinirlenmekten kinayedir (Servet, 1364 hş: 83).

وز صحن باغ رشك برد گلشن ارم	از آب چشمه تیره شود چشمه حیات
-----------------------------	-------------------------------

Âb-ı hayat çeşmenin suyundan kararır,

İrem bahçesi bağın alanını kıskanır (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Yedinci beyitte baharda seher rüzgârının esişiyile açılan menekşelere değinilirken menekşenin kıvrımlı çanak yaprakları şekil yönünden güzellerin kıvrım kıvrım saçlarına benzetilmiştir.

جعد، شکنج، طره، خم، خوبان، بنفشه، نسیم

جعد بنفشه (menekşenin kıvrımı (kıvrım kıvrım saç) (Gerâmî, 1389 hş: 281).

همچون شکنج طره خوبان گرفته خم	جعد بنفشه بین ز نسیم سحرگهی
-------------------------------	-----------------------------

Menekşenin kıvrımına bak seher vakti esen rüzgârdan

Tıpkı güzellerin zülfünün büklümü gibi kıvrılmış (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Sekizinci beyitte baharın gelişiyile çimenlikte her yerde kırmızı güllerin açığına ancak güllerin bu güzellik ve alımlılığına rağmen çabucak solduklarına dikkat çekilmiştir.

خنده، چمن، گل، کelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

خنده گل : Gülün yüzünde gülüşle görünmesi yani gülmesi, gonca halinden gül haline gelmesi yani açılmasından kinayedir (Enverî, 1383 hş: I, 520).

Gülün iki günlük oluşuyla suçlanması, ömrünün kısa sürdüğünü ifade etmektedir (Hâtf, 1390 hş: 8).

گر در چمن بخنده درآید گل در روی	باور مکن که او به دو رویست متهم
---------------------------------	---------------------------------

Eğer çimenlikte gül yüzünde gülüşle görünürse

Inanma çünkü o iki günlüğüyle kötü namlıdır (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Dokuzuncu beyitte açan nergis çiçekleri şekli itibariyle küstah bakışlı bir göz olarak, henüz açmamış gül goncaları da yine dar ve küçük görünüşleriyle nergisin bakışlarından incinmiş gönül olarak tasvir edilmiştir.

Nergis sapından aşağı doğru sarkan şekli dolayısıyla göze (İsmailpûr, 1381 hş: 1201); goncanın henüz açılmamış dar ve kapalı şekli kederli gönle teşbih edilmiştir (Gerâmî, 1389 hş: 290).

دژم، غنچه، نازک دل، شوخ دیدگی، نازک دل، غنچه، دژم kelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

نرگس چو شوخ دیدگی از سر نمی نهد	نازک دلست غنچه از آن می شود دژم
---------------------------------	---------------------------------

Nergis küstah bakışı (küstahlığı) bırakmayınca,

Goncanın nazik gönlü ondan kederlenir (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

Onuncu beyitte bahçede sabah rüzgârının esişiyle açan kırmızı lâleler anlatılmıştır. Lâle ortasındaki siyahlık ve kırmızı rengi dolayısıyla kan içinde kalmış gönle benzetilmiştir (Şemîsâ, 1386 hş: II, 1058).

Lâlenin saba rüzgârının elinden zulüm görmesiyle saba rüzgârının esişiyle lâleyi açtırması kastedilmiştir.

باد صبا (Saba rüzgârı): Seher vakti sevgilinin semtinden eserek güzel kokular taşıyan rüzgârdır. Bahar tasvirlerinde sevgilinin zülfünün kokusunu âşıklara ulaştırır (Onay, 2000: 385). Ayrıca bağı, bahçeyi dolaşır yeşertir, gülü açtırır, serviye donatır ve lâleye kırmızı rengini verir (Pala, 2002: 396).

باد صبا، خون، دل، لاله، کelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

گوئی ز دست باد صبا می برد ستم	بیچاره لاله هست دلش در میان خون
-------------------------------	---------------------------------

Biçare lâlenin gönlü kan içindedir,

Sanki saba rüzgârının elinden zulüm görmüş! (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340)

On birinci beyitte bahçede yeşeren uzun ve dik servi ağaçları ve onların yanında açan aşığı doğru sarkan yapraklarıyla süsenler anlatılmıştır.

Süsenin uzun ve sivri yaprakları şekil itibarıyla dile benzetilmiş (Gerâmî, 1389 hş: 201); servi de uzun ve dik boyundan ötürü özgür diye nitelendirilmiştir (Yıldırım, 2008: 616).

زبان، سوسن، آزاده، سرو، kelimeleri arasında tenâsüp sanatı bulunmaktadır.

آزاده را ز طعن زبان آوران چه غم	بر سرو سوسن از چه زبان می کند دراز
---------------------------------	------------------------------------

Serviye neden süsen dil uzatır?

Âzâde için küstahça söz söyleyenlerin kınamasından ne gam? (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340)

Şairin kendine seslendiği on ikinci beyitte özgür olabilmek için doğruluğu huy edinmek gerektiğine dikkat çekilirken bir önceki beyitte de geçen göğe doğru dik ve dosdoğru uzayan boyundan dolayı özgür olarak anılan serviyi örnek vermiştir:

نـتـوان نـهـاد در ره آزادگی قدم	خواجو چو سرو تا نکنی پیشه راستی
---------------------------------	---------------------------------

Hâcû servi gibi doğruluğu adet etmedikçe

Âzâdelik yoluna adım atılamaz (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340).

On üçüncü beyitte bağa doğru güzel ve hoş kokularla esen sabah rüzgârının (saba) sevgilinin can bağışlayan dudağı gibi İsa nefesli olduğu ifade edilmiştir. Sevgilinin dudağı Hz. İsa'nın ölüleri diriltten nefesine teşbih edilmiş; devamında saba rüzgârı da İsa nefesli olan sevgilinin dudağına benzetilmiştir.

Sabah rüzgârının bağa doğru salınmasından kasıt bahçeye doğru esmesidir. Onuncu beyitte de açıklandığı üzere sabah rüzgârı yani saba, seher vakti eser ve bahçedeki çiçeklerin ve ağaçların büyüyüp yeşermesini ve açmasını sağlar bu yüzden Hz. İsa'nın nefesi gibi diriltici ve canlandırıcı etkiye sahiptir.

دم عيسى (İsa'nın nefesi): Hz. İsa, Elâzer adlı birinin ölümünden sonra mezarının başına giderek nefesiyle onu diriltmiştir. Bu yüzden “Dem-i İsa” tanımlaması kullanılmıştır (Yıldırım, 2008: 422). Sevgilinin can bahşeden la'l renkli yani kırmızı dudağı Hz. İsa'nın nefesine benzetilmiştir. Sevgili tarafından esen saba yeli de diriltme yönüyle İsa'nın nefesine teşbih edilmiştir (Pala, 2002: 248).

لعل دلبر (Dilberin la'li): Sevgilinin dudağı kırmızılık bakımından la'l taşına benzetilmiştir (Şemîsâ, 1386 hş: II, 1062).

عيسى دمست نكهت انفاص صبحدم	بخرام سوى باغ كه چون لعل دلبران
----------------------------	---------------------------------

Salın bağa doğru, dilberlerin la'li gibi

İsa'nın nefesidir sabah vaktinin güzel kokulu esintileri! (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 340)

On dördüncü beyitte bahçenin etrafında yeşeren çimenlik ve yeşillikler, acem komutanlarının meclis alanına teşbih edilmiştir:

همچون بساط مجلس فرمانده عجم	و اطراف بوستان شده از سبزه و بهار
-----------------------------	-----------------------------------

Bostanın etrafı çimenlikten ve yeşillikten olmuş

Tıpkı acem komutanlarının meclis alanı gibi (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 341).

On beşinci beyitte ise bahçede açan kırmızı lâle ortasındaki siyahlıktan ötürü gönlü kırgın, yaralı olarak nitelendirilmiş ve lâle kadehi andıran şekli ile eline Cem'in kadehini alarak şarap ve kadehin mucidi Cemşid'in eğlence meclisini anıyormuş gibi tasvir edilmiştir.

Lâle renk ve şekil bakımından Cem'in kadehine benzetilmiştir (Rengcî, 1372 hş: 375).

جام جم (Cem'in kadehi): İran hükümdarlarından Cem'in içine bakıldığında alemdeki her şeyi gösteren sihirli kadehidir (Şemîsâ, 1385 hş: 241).

بر کف نهاده لاله دلخسته جام جم	بر یاد بزم آصف جمشید مرتبت
--------------------------------	----------------------------

Cemşid makamı Asaf'ın bezminin yâdıyla

Gönlü kırgın lâle koymuş eline Cem'in kadehini! (Hâcû-yi Kirmânî, 1389 hş: 341).

II.Sonuç

Hâcû-yi Kirmânî incelenen on beş beyitlik gazelinde kış mevsiminin ardından baharın mevsiminin gelişini ve baharla birlikte tabiatta meydana gelen güzellik ve değişimleri anlatmıştır. Hâcû bahar temasını işlerken teşbih, kinaye ve tenasüb gibi edebi sanatlardan bolca istifade etmiştir.

Gazelde baharın gelişi işlenirken gül, menekşe, nergis, lâle, süsen gibi çiçeklere ve gülün açmamış tomurcuğu goncaya; servi ağacına, çimenliklere, bülbüle ve saba rüzgârına yer verilmiştir. Gül sultana ve gonca geline benzetilirken; nergis küstah göze, lâle kana ve kadehe; süsen dile, menekşe güzellerin kıvrım kıvrım saçına teşbih edilmiştir.

Kaynaklar

- Afifi, R. (1372 hş). *Ferhengnâme-i Şi'ri I-III*. Tahran.
- Değirmençay, V. (2014). *Fünûn-i Belâgat ve Sinâât-ı Edebî*. Ankara.
- Devletşâh-ı Semekandî. (1382 hş.) *Tezkiretu's-şu'arâ* (Tsh.: E.G. Browne). Tahran.
- Enverî, H. (1383 hş). *Ferheng-i Kinâyât-i Sohen I-II*. Tahran.
- Gerâmî, B. (1389 hş). *Gul u Giyâh Der Hezâr Sâl-i Şi'r-i Fârsî*. Tahran.
- Hâcû-yi Kirmânî. (1374 hş). *Dîvân-i Kâmil-i Hâcû-yi Kirmânî* (Tsh.: Sa'îd-i Kâni'î). Tahran.
- Hâcû-yi Kirmânî. (1389 hş). *Gazeliyât-i Hâcû-yi Kirmânî* (Tsh.: Hamîd-i Mazharî). Tahran.
- Hâtîf. H. (1390 hş). "Remz-i Gul Der Edebiyyât-i Fârsî". *Kitâb-i Mâh-i Edebiyyât*. (48), 4-12.
- İsmâilpür, M. (1381 hş). "Giyâhân Der Edeb-i Fârsî". *Dânişnâme-yi Edebî-yi Fârsî*. 2: 1181-1204. Tahran.
- Onay. A. T. (2000). *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz. Cemal Kurnaz). Ankara.
- Pala. İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul.
- Rengçî, G. (1372 hş). *Gul u Giyâh Der Edebiyyât-i Manzûm-i Fârsî*. Tahran.
- Safâ, Z. (1386 hş). *Târih-i Edebiyyât der Îrân*. Tahran.
- Servet, M. (1364 hş). *Ferheng-i Kinâyât*. Tahran.
- Şemîsâ, S. (1386 hş). *Ferheng-i İşârât*. Tahran.
- Şemîsâ, S. (1385 hş). *Ferheng-i Telmihât*. Tahran.

Tokmak, A. N. (1996). “Hâcû-yi Kirmânî”. *DİA*. IVX: 520-521. İstanbul.

Yâhakkî, M. C. (1386 hş). *Ferheng-i Esâtîr ve Dâstânvârehâ der Edebiyyât-i Fârsî*.
Tahran.

Yaylalı, Y. (2018). *Klasik Fars ve Türk Şiirinde Çiçekler ve Ağaçlar*. İstanbul.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul.